

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.2.2.23>

WYMUSZONA MIGRACJA WEWNĘTRZNA: CHARAKTERYSTYKA PORÓWNAWCZA APARATU POJĘCIOWO-KATEGORIALNEGO

Sergey Mandziy

*aspirant Instytucji Ustawodawstwa
Rady Najwyższej Ukrainy (Kijów, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0002-5575-0613
e-mail: smandziy@gmail.com*

Adnotacja. Celem tego artykułu jest scharakteryzowanie pojęć „uchodźca”, „przymusowy przesiedleńca”, „wewnętrzny przymusowy migrant”, „migrant środowiskowy” w stosunku do istoty i treści prawnej definicji „osoba wewnętrznie przesiedlona”. Artykuł poświęcono analizie porównawczej podstawowych terminów w sferze wewnętrznej migracji przymusowej. Autor proponuje charakterystykę pojęć „uchodźca”, „przymusowy przesiedleńca”, „wewnętrzny przymusowy migrant”, „migrant środowiskowy” w stosunku do istoty i treści prawnej definicji „osoba wewnętrznie przesiedlona”. Stwierdzono, że „wewnętrzny migrant środowiskowy” może być zdefiniowany jako osoba fizyczna, która znajduje się na terytorium Ukrainy legalnie i ma prawo do stałego pobytu na Ukrainie i która ze względu na obiektywne negatywne czynniki natury lub czynniki wywołane przez człowieka zmieniła swoje miejsce zamieszkania w obrębie jednostek administracyjnych i terytorialnych jednego kraju bez przekraczania międzynarodowo uznanych granic państwowych i może nabyć odpowiedni status prawny zgodnie z prawem Ukrainy.

Słowa kluczowe: uchodźca, wewnętrzny przymusowy migrant, osoba wewnętrznie przesiedlona, przymusowy przesiedleńca, migrant środowiskowy.

FORCED INTERNAL MIGRATION: COMPARATIVE AND LEGAL CHARACTERISTICS OF THE CONCEPTUAL AND CATEGORY APPARATUS

Sergey Mandziy

*Postgraduate Student
Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine (Kyiv, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0002-5575-0613
e-mail: smandziy@gmail.com*

Abstract. The purpose of this article is to characterize the concepts of “refugee”, “internally displaced person”, “internally displaced person”, “environmental migrant” in relation to the essence and legal meaning of the definition of “internally displaced person”. The article is devoted to a comparative analysis of basic terms in the field of internal forced migration. The author proposes a description of the concepts of “refugee”, “internally displaced person”, “displaced person”, “environmental emigrant” in relation to the essence and legal meaning of the definition of “internally displaced person”. It is concluded that “internal environmental migrant” can be defined as – a natural person who is in Ukraine legally and has the right to permanent residence in Ukraine and who due to objective negative factors of natural or man-made nature has changed his place of residence in within the administrative-territorial units of one country without crossing internationally recognized state borders and may acquire the appropriate legal status in accordance with the legislation of Ukraine.

Key words: refugee, internally displaced person, internally displaced person, internally displaced person, ecological migrant.

ВИМУШЕНА ВНУТРІШНЯ МІГРАЦІЯ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНОГО АПАРАТУ

Сергій Мандзій

*аспірант
Інституту законодавства Верховної Ради України (Київ, Україна)
ORCID ID: 0000-0002-5575-0613
e-mail: smandziy@gmail.com*

Анотація. Метою даної статті є характеристика понять «біженець», «вимушений переселенець», «внутрішній вимушений мігрант», «екологічний мігрант» у співвідношенні з сутністю та правовим змістом дефініції «внутрішньо переміщена особа». Стаття присвячена порівняльному аналізу базових термінів у сфері внутрішньої вимушеної міграції. Автором пропонується характеристика понять «біженець», «вимушений переселенець», «внутрішній вимушений мігрант», «екологічний мігрант» у співвідношенні з сутністю та правовим змістом дефі-

ніції «внутрішньо переміщена особа». Зроблено висновок, що «внутрішній екологічний мігрант», можна визначити як – фізичну особу, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні і яка внаслідок об'єктивних негативних факторів природного або техногенного характеру змінила своє місце проживання у межах адміністративно-територіальних одиниць однієї країни без перетину міжнародно-визнаних державних кордонів та може набути відповідного правового статусу згідно із законодавством України.

Ключові слова: біженець, внутрішній вимушений мігрант, внутрішньо переміщена особа, вимушений переселенець, екологічний мігрант.

Вступ. Історію світової цивілізації загалом та правового розвитку людства зокрема неможливо уявити та дослідити без урахування впливу зовнішніх та внутрішніх процесів міграції. Адже таким способом з давніх давен люди знаходили інші племена, ріднилися з ними, освоювали нові землі, знову подорожували і йшли далі по наступному колу, аж поки не розселилися по всій планеті, змінюючи вигляд багатьох земель і континентів, а також расову, етнічну і мовну структуру їхніх мешканців. Темпи та динаміка міграції населення ставали потужним фактором визначення напрямів розвитку суспільних відносин того чи іншого регіону, впливали на утворення та розпад різних державних утворень та загалом зміни в геополітичній картині світу. Як зауважив відомий публіцист Борис Альтнер, «на думку археологів, майже всі люди на Землі є мігрантами, оскільки людство виникло в Африці близько 200 тисяч років тому, а потім розповсюдилося по всьому світу – до Європи, Азії, Австралії та Південної Америки...» (Міграція та мігранти, 2020).

На сьогодні поняття, види та особливості міграції є доволі широко висвітленими та постійно досліджуваними питаннями різноманітних соціогуманітарних наук. У юриспруденції, зокрема, напрацьовано безліч визначень цього поняття, проведені диференційовані упорядкування її видів, напрацьована відповідна законодавча термінологічна база з питань міграції. Зокрема, законодавчо визначені такі терміни як «біженець», «внутрішньо переміщена особа». Однак часто дані терміни, а також чимала кількість суміжних та подібних понять використовуються у довільній формі.

Досить цікаве наукове дослідження з цього питання провів вітчизняний дослідник О. Проценко, сутність якого полягає в аналізі контексту повідомлень засобів масової інформації (медіа) стосовно внутрішньо переміщених осіб. За його висновками, національні та регіональні медіа конструюють певні образи внутрішньо переміщених осіб в основному як «людей, що потребують допомоги». Наприклад, використовуються такі фрази, як «були вимушено переміщені». Також образ внутрішньо переміщених осіб подається у нейтральному забарвленні: застосовуються такі вирази, як «переселенці», «внутрішньо переміщені особи», «переміщуються з окупованої території», «переселені з зони проведення антитерористичної операції» та інші (Проценко, 2018).

Отже, поняття «внутрішньо переміщена особа», «переміщенець», «переселенець», «внутрішній мігрант», «біженець» тощо повсякчас застосовуються як тотожні, синонімічні поняття як у загальному вжитку, так і в повідомленнях медіа та наукових працях. Такий стан не сприяє одномірності розуміння цих термінів, викликає певну плутанину в їх правозастосуванні та негативно позначається на ефективності захисту прав та законних інтересів таких категорій осіб.

Основна частина. Питання розмежування поняття «внутрішньо переміщена особа» від близьких за значенням правових категорій є надзвичайно актуальним для сучасної вітчизняної правової науки. Відносна новизна цього терміну в законодавстві України породила в правовій науці жваву дискусію стосовно його змістовного наповнення та сутності. Зокрема, цих аспектів торкалися у своїх роботах такі дослідники, як Ю. Артюх, Г. Бажанов, В. Євтушенко, К. Крахмальова, О.З. Кхасраві, М. Логвинова, О. Малиновська, М. Малиха, В. Мотижив, М. Сірант, М. Павленко, В. Павлова, В. Стещенко, Я. Турецька та інші. Недостатність теоретичної розробки даної наукової тематики саме у правознавстві породжує обмежене та подекуди викривлене розуміння сутності поняття «внутрішньо переміщена особа», що, у свою чергу, обумовлює недосконалість його законодавчого викладу та впливає на ефективність нормативно-правового забезпечення прав, свобод та законних інтересів цієї категорії осіб.

Метою статті є характеристика понять «біженець», «вимушений переселенець», «внутрішній вимушений мігрант», «екологічний мігрант» у співвідношенні з сутністю та правовим змістом дефініції «внутрішньо переміщена особа». Це не лише покращить істинність розуміння юридичної природи означених понять, а й слугуватиме теоретико-методологічною основою для удосконалення правових гарантій реалізації цими категоріями осіб своїх прав, свобод та законних інтересів.

Питома вага наукових досліджень з цього питання присвячена порівнянню змісту терміна «внутрішньо переміщена особа» з терміном «біженець», визначення якого викладено у пункті 1 частини першої статті 1 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту». Із його змісту слідує, що «біженець – особа, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань» (Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, 2011).

Як зазначають І. Козинець та О. Кхасраві, визначення прямо вказує на статус біженців – особи, які не є громадянами України. Крім цього, з нього виділяються ті елементи поняття, які є необхідними і достатніми для визнання особи біженцем в Україні: наявність переслідування або побоювання (страх) переслідування; переслідування повинно відбуватися за однією чи декількома з указаних у визначенні ознак: расою, віросповіданням, національністю чи соціальною належністю; політичними переконаннями; громадянством; відсутність захисту з боку держави від таких переслідувань; перебування за межами країни походження внаслідок утечі або небажання повертатися на батьківщину. Наведені елементи є підставою для визнання особи біженцем. Зміст цього поняття також містить умови, за яких особа не може бути визнана біженцем або перестав ним бути та виключається з-під Конвенції про статс біженців 1951 року та положень статті 6 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» (Козинець, 2009; Кхасраві, 2016).

Досить ґрунтовно ця проблематика висвітлена у дисертаційному дослідженні К. Крахмальнової. Як стверджує дослідниця, поняття внутрішньо переміщеної особи тісно пов'язане з поняттям біженців у міжнародному публічному праві; вони мають ряд спільних рис – характер потреб і міжнародні структури, що можуть надавати їм допомогу, обставини, що зумовили їх переміщення, з урахуванням «перетікання» внутрішньої міграції через кордони держави, коли внутрішньо переміщені особи звертаються за отриманням статусу біженця та використовують інші можливості легалізації перебування в інших країнах.

Водночас авторка визначила такі критерії їх розмежування: а) захист їх прав і свобод базується на територіальному суверенітеті різних держав: щодо біженців – це іноземна держава, щодо внутрішньо переміщених осіб – держава їх громадянства або постійного проживання; б) різні уповноважені суб'єкти, що надають відповідний статус (лише національні органи публічної адміністрації – щодо внутрішньо переміщених осіб та або національні, або міжнародні структури, або змішаний варіант – щодо біженців) і відмінний порядок його надання; в) різні галузі права та характер міжнародних правових документів, що регулюють ці статуси (національне адміністративне право щодо внутрішньо переміщених осіб, міжнародне право – щодо біженців; щодо біженців це завжди загальнообов'язкові міжнародні правові документи, щодо внутрішньо переміщених осіб – так звані «акти м'якого права»); г) відмінність причин їх міграції (відповідно до визначень обох понять); д) різний характер їх міграції (міграція біженців завжди має зовнішній і вимушений характер, а внутрішньо переміщених осіб – лише внутрішній як вимушений, так і примусовий характер, із застосуванням сили державного примусу (Крахмальова, 2017)).

Описуючи передостанній критерій, сутність якого полягає у відмінності причин, що змусили біженців та внутрішньо переміщених осіб мігрувати, К. Крахмальова відзначає таке. За її словами, причиною міграції біженців є «добре обґрунтований страх переслідування через расу, релігію, національність, приналежність до певної соціальної групи чи політичні погляди». Натомість у випадку з внутрішньо переміщеними особами причини, що зумовлюють вимушене чи примусове внутрішнє переміщення, є більш загальними і переважно стосуються груп чи маси людей, які переміщуються «зокрема, в результаті або з метою уникнення наслідків збройного конфлікту, ситуацій загального насильства, порушення прав людини або природних чи спричинених людиною катастроф» (Крахмальова, 2017).

Зупинимось на цьому аспекті та зі свого боку уточнимо, що як у випадку з біженцями, так і у випадку з внутрішньо переміщеними особами, мігрувати їх змушують негативні фактори. Однак у першому випадку такі фактори мають суб'єктивний характер та пов'язані з переслідуванням на ґрунті певної ідентичності (раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи) або політичних переконань, а в іншому – це причини об'єктивного характеру.

Подібну позицію підтримує й вітчизняний дослідник В. Стешенко, на думку якого особливістю біженців є те, що вони змушені покинути країну свого походження чи перебування через обставини, що загрожували особистій безпеці як їх самих, так і членів їхніх родин, і навіть через обставини, що створювали небезпеку самому життю певної особи чи осіб (Стешенко, 2003: 233–253).

Під час характеристики останнього критерію розмежування понять, викладеного у роботі К. Крахмальнової, який полягає у характері міграції біженців і внутрішньо переміщених осіб, на нашу думку, дослідниця припустилась певного протиріччя. Акцентуючи увагу на тому, що міграція біженців завжди вимушена, а внутрішньо переміщені особи можуть бути як вимушеними, так і примусовими мігрантами – якщо внутрішнє переміщення здійснюється із застосуванням сили державного примусу, вона водночас зазначає, що про сучасне внутрішнє переміщення в Україні можна говорити лише як про вимушене (Крахмальова, 2017).

У цьому контексті дозволимо собі не погодитись з останньою тезою авторки. Як приклад причин примусового внутрішнього переміщення на території сучасної України можна навести випадки примусування громадян України, що проживають на території Автономної Республіки Крим, отримувати громадянство держави-окупанта. За даними постійного представництва України при ООН на лютий 2021 року, тотальна примусова паспортизація в анексованому Росією Криму торкнулася 2,5 млн. українців, близько 400 тисяч наших громадян пройшли примусову паспортизацію в тимчасово окупованих районах Донбасу (Бусел, 2004).

При цьому представник Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні Віталій Хилько 20 березня 2021 року заявив, що з території анексованого Криму триває депортація громадян України, які не мають паспортів Російської Федерації. Він уточнив, що депортації підлягають громадяни України, які не мають паспортів Російської Федерації та проживають в Криму без так званої посвідки на перебування. Такі особи за законодавством РФ вважаються іноземцями. За його словами, за 2020 рік задокументовано 178 випадків,

коли «суди» на території окупованого Криму виносили рішення, які зобов'язують дану категорію осіб покинути півострів. З них 105 громадян України отримали таке «судове розпорядження». Водночас 416 осіб (з них щонайменше 292 – громадяни України) отримали припис заплатити штраф за порушення так званих міграційних правил, які діють в Російській Федерації (Хилько, 2021). Іншими словами, про внутрішню міграцію з анексованого Криму, причиною якої є, зокрема, обґрунтовані побоювання депортації або й сама депортація, скоріше варто говорити у контексті її примусовості, а не вимушеності.

У цьому контексті варто навести тези вітчизняної дослідниці М. Логвинової, яка звертає увагу, що поняття «внутрішньо переміщена особа» часто ототожнюється з поняттям «біженець», але це зовсім різні поняття, які навіть не можна порівнювати між собою. Головною відмінністю даних понять є те, що внутрішньо переміщені особи не перетинають кордонів своєї держави, на відміну від біженців, які шукають притулку за кордоном. Ця відмінність закріплена юридично, оскільки плутанина цих понять викликає багато суперечок: називаючи внутрішньо переміщених осіб України біженцями, можна помилково зробити висновки, що анексована Російською Федерацією Автономна Республіка Крим та тимчасово окуповані частини Донецької та Луганської областей не є територіями України.

Узагальнюючи вказані визначення, авторка виділяє особливості внутрішньо переміщених осіб в Україні, які відрізняють їх від інших мігрантів, – це примусове покидання місця свого попереднього проживання та переміщення у межах певних адміністративно-територіальних одиниць всередині країни. Основними ознаками внутрішнього переміщення населення та появи внутрішньо переміщених осіб як суспільно-географічної категорії є розвиток суспільно-географічного процесу, який полягає у зміні місця проживання особи або групи осіб, перетині у процесі переміщення населення меж різних адміністративно-територіальних одиниць, тимчасовій або постійній зміні місця проживання та зайнятості населення, добровільному або примусовому характері міграційних переміщень та виступає одним із видів соціальної мобільності, змінюючи соціальний статус, рід занять тощо (Логвинова, 2019).

Дозволимо собі зауважити, що в останньому абзаці, авторка дещо заплутано розуміє поняття внутрішньо переміщеної особи, вкладаючи як добровільний, так і примусовий характер міграційних переміщень у зміст цього терміну. На нашу думку, особливістю віднесення до категорії внутрішньо переміщених осіб в Україні є вимушений, а іноді й примусовий, характер такого переміщення.

Питання співвідношення термінів «біженець» та «внутрішньо переміщена особа» розглядалися й у дисертаційному дослідженні Я. Турецької. Як зазначає дослідниця, біженцем, як правило, вважається іноземний громадянин, але переміщення населення є можливим і через адміністративно-територіальні одиниці в межах однієї країни. Такі суб'єкти дещо відрізняються від біженців, які переміщуються через кордон держави. У законодавстві України, вони отримали правове закріплення в Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», який було прийнято 20 жовтня 2014 року. У зв'язку із появою статусу внутрішньо переміщених осіб, необхідним є відмежування останнього від правового статусу біженців. За її висновками конституційно-правовий статус біженця є спеціальним статусом, відмінним від правового статусу громадянина, іноземного громадянина, особи без громадянства, вимушеного переселенця чи внутрішньо переміщеної особи. Його характеризують певні ознаки: статус біженця визначається законодавством держави теперішнього перебування; такий статус, виокремлює останнього в самостійну категорію індивідуальних суб'єктів; необхідною умовою є наявність в особи обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідування; збереження громадянства; відсутність правового захисту в державі громадянської належності; збереження загального правового статусу, з наявними правами та обов'язками; наділення особи додатковими (спеціальними) правами та обов'язками; формується на основі правового становища громадянина певної держави; втрата статусу, при набутті громадянства іншої держави та користування її захистом (Турецька, 2019).

На думку української ученої М. Сірант, біженці та внутрішньо переміщені особи досить часто залишають місце свого постійного проживання з подібних причин. У міжнародному праві цивільні особи визнаються біженцями, коли вони перетнули будь-який кордон у пошуках порятунку в іншій країні. Особи переміщені всередині країни, незалежно від причин переміщення, – це ті, хто залишився у власній країні (Сірант, 2015).

Ще одним не менш дискусійним елементом даної проблематики є розмежування таких термінів як «вимушений переселенець», «переміщенець», «внутрішньо переміщена особа». У попередніх наведених тезах ми можемо спостерігати різноплановість їх застосування.

На такі розбіжності звернув увагу О.З. Кхасраві. У своїй науковій роботі він вказав, що поняття «внутрішньо переміщена особа» (переміщенець) і «переселенець» співвідносяться між собою як рід та вид. Автор надає визначення поняття «переміщенець (добровільно внутрішньо переміщена особа)» – це громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах і має право на постійне проживання в Україні, яка добровільно залишила місце свого проживання у результаті ускладнення політичної, соціальної, економічної, екологічної ситуації у відповідній адміністративно-територіальній одиниці. Водночас, на його думку, «переселенець» – це громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах і має право на постійне проживання в Україні, яка примусово залишила (покинула) своє місце проживання в результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру. У висновках він зазначає, що поняття «внутрішньо переміщена особа» є першоосновою (загальним поняттям), а поняття

«переміщенець» та «переселенець» її складниками, які наділені власними особливостями, тому їх синонімізація є неправильною (Кхасраві, 2016).

Досить складно, на нашу думку, коментувати такі наукові доробки, оскільки вони прямо не співпадають з законодавчо визначеною термінологією поняття «внутрішньо переміщена особа». Як бачимо, автор розмежував сутність понять «переміщенець» та «переселенець» на основі фактору добровільності чи примусовості міграції. Водночас, під власне визначення «переселенець» він підвів законодавчо визначену дефініцію «внутрішньо переміщена особа», підмінивши зміст цих термінів.

Окрім того, поза межами аналізу автора залишилась така ознака цього виду міграції як вимушеність. З його висновків можна, на наш погляд, зрозуміти, що примусовий характер переміщення, автор розглядає як тотожний вимушеному, що є невірним. Очевидно, що вживання законодавцем виразу «змусили залишити або покинути» якраз свідчить про вимушений характер таких дій. Зрозумілим, з нашої позиції, є й те, що у подібних випадках переміщення не може здійснюватись на добровільних засадах, оскільки реально існують обставини негативного характеру, які зумовлюють необхідність зміни постійного місця проживання особи.

У свою чергу, інший дослідник Ю. Артюх на основі аналізу положень національного законодавства прийшов до висновку про те, що поняття «вимушений переселенець» та «внутрішньо переміщена особа» варто розглядати як синонімічні у широкому розумінні. Адже вимушеними переселенцями в Україні завжди вважали осіб, які мають право на постійне проживання в Україні, проте змінили місце проживання з метою уникнення наслідків збройного конфлікту та тимчасової окупації окремих територій України внаслідок обґрунтованих побоювань за власне життя, здоров'я і захист прав та інтересів (Артюх, 2016).

Зі свого боку погодимось з такими висновками автора, при цьому зауваживши, що вимушене переселення всередині країни не обмежується виключно метою уникнення наслідків збройного конфлікту та тимчасової окупації окремих територій України, а може відбуватися задля уникнення негативних наслідків надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

М. Малиха також синонімізує поняття «переселенець» та «внутрішньо переміщена особа» і пояснює їх як групу внутрішньої міграції, зумовлену некерованими фактами, такими як природні катаклізми чи військові сутички, що залишила своє місце проживання, але не покинула межі держави (Малиха, 2015).

Вітчизняна дослідниця М. Логвинова, наприклад, узагальнюючи визначення поняття «внутрішньо переміщена особа» та виділяючи їх особливості з-поміж інших мігрантів, використовує термін переміщення (Логвинова, 2019).

Звернення до нормативно-довідкових джерел показало, що поняття «переміщення» та «переселення» розуміються у наступному значенні: «переміщення людини – це зміна її місця перебування шляхом перевезення та іншого переміщення її як через державний кордон України, так і в межах території України» (Науково-практичний коментар до статті 149 Кримінального кодексу України, 2020), а «переселення – зміна, добровільна або примусова, постійного житла чи місця проживання. Переселення може здійснюватися як і на невеликій відстані – у місцевість неподалік старого житла, так і в нову країну (еміграція). Особа, що переселяється називається переселенцем або пересельцем» (Бусел, 2005: 926). Як бачимо, дані слова можуть застосовуватися як синоніми у широкому розумінні, оскільки описують дії, кінцева мета яких полягає у зміні місця знаходження.

Водночас Тлумачний словник сучасної української мови містить й поняття «переміщена особа – особа, силоміць вивезена з окупованої території» (Бусел, 2004: 743), а в енциклопедії історії України «переміщені особи» розуміються як «переміщені, силоміць виселені або за розпорядженням влади переселені люди, яким загрожують військові дії або стихійні лиха, як-от: землетруси, повінь, аварія тощо» (Павленко, 2003).

На наш погляд, при формулюванні законодавчої дефініції «внутрішньо переміщена особа» не випадково використовується саме слово «переміщення», оскільки воно більш чітко вказує на вимушений або примусовий характер таких дій. У свою чергу, слово «переселення» може розумітися як в позитивному сенсі (добровільні дії по зміні постійного місця проживання, пов'язані з сімейними, економічними, екологічними обставинами), так і носити примусовий характер (депортація). Тому, застосування словосполучення «вимушений переселенець» цілком відповідає змісту та сутності внутрішнього вимушеного переміщення осіб. І як наслідок, терміни «вимушений переселенець», «переміщенець», «внутрішньо переміщена особа» варто розглядати як тотожні за сенсом поняття.

Цікавим, на наш погляд, є й порівняльний аналіз термінів «вимушений мігрант» та «внутрішньо переміщена особа».

Насамперед, зазначимо що законодавча термінологія не містить визначення дефініцій «міграція» та «мігрант». Загалом аналіз актів національного законодавства з міграційних питань показав, що питання правової регламентації напрямів державної міграційної політики, її видів врегульовані на сьогодні лише частково.

Так, відповідно до положень Концепції державної міграційної політики, схваленої Указом Президента України від 30 травня 2011 року № 622/2011, «однією з умов розбудови правової держави на сучасному етапі є визначення напрямів її міграційної політики та вдосконалення системи державного управління міграційними процесами відповідно до міжнародних стандартів у сфері реалізації прав людини, а відсутність такого законодавчого визначення негативно позначається на ефективності протидії явищам, що становлять загрозу національній безпеці України, – нелегальній міграції, загостренню демографічної кризи, а також від'їзду за

межі України вчених, фахівців, кваліфікованої робочої сили...» (Концепція державної міграційної політики, схвалена Указом Президента України, 2011), питання внутрішньої вимушеної міграції й досі залишаються актуальними у сенсі їх законодавчого забезпечення.

У цьому контексті зауважимо, що спроби законодавчого врегулювання міграційних процесів у сенсі прийняття базового закону у сфері міграційної політики України здійснювались неодноразово. Наприклад, 14 липня 2010 року групою народних депутатів України було зареєстровано проект Закону України «Про основні засади державної міграційної політики України» (реєстр. № 6705 від 14.07.2010 р.), який не було прийнято (Про основні засади державної міграційної політики України, 2010).

Серед пропонувань у законопроекті новел варто відзначити намагання суб'єктів законодавчої ініціативи сформувати понятійно-категоріальний апарат у сфері міграції та законодавчо розмежувати види міграцій. Так, частиною першою статті 2 було визначено низку дефініцій, зокрема: «вимушений мігрант – особа, яка відповідно до чинного законодавства України визнана біженцем, отримала притулок чи тимчасовий гуманітарний захист в Україні» (пункт 4); «мігрант – особа, яка свідомо та з власної волі перетинає державні або адміністративно-територіальні кордони з метою зміни місця проживання або без такої зміни. За типовою ознакою може бути внутрішнім і зовнішнім (міжнародним), за правовою – законним та незаконним, за видовою – постійним і зворотним, за характером – політичним, трудовим або пов'язаним зі зміною екологічного середовища тощо» (пункт 6); «міграція – переміщення особи з метою зміни місця проживання/перебування, пов'язане з перетинанням державного кордону (зовнішня міграція) або меж адміністративно-територіальних одиниць (внутрішня міграція)» (пункт 9) у редакції законопроекту (Про основні засади державної міграційної політики України, 2010).

І хоча аналіз наведених вище законодавчих дефініцій цього проекту, на наш погляд, викликає ряд принципів зауважень, спроба визначення на законодавчому рівні базових дефініцій у сфері міграції є схвальною.

Отже, порівняльну характеристику термінів «вимушений мігрант» та «внутрішньо переміщена особа» слід розпочати з розуміння сутності та змісту вимушеної міграції.

Досить вдале визначення поняття «вимушена міграція», на нашу думку, надає М. Логвинова. За її словами, такий вид міграції має вимушений, раптовий характер, зумовлений загрозою для життя мігрантів у результаті стихійних лих, військових дій або переслідувань за політичними причинами, національною ознакою, має тимчасовий або постійний характер та охоплює такі категорії мігрантів, як біженці, внутрішньо переміщені особи, особи, які шукають притулок (Логвинова, 2019).

Очевидно, що дослідниця надала загальну характеристику сутності вимушеної міграції, а розмежування категорій вимушених мігрантів та біженців, внутрішньо переміщених осіб та осіб, які шукають притулок проведено за напрямком міграційних потоків: зовнішня чи внутрішня міграція. Тому біженців та осіб, які шукають притулок варто визначати як зовнішніх вимушених мігрантів, а внутрішньо переміщених осіб як внутрішніх вимушених мігрантів.

Виходячи з такого розуміння, ми не можемо погодитись, наприклад, із висновками Еріна Муні, міжнародного експерта з прав внутрішньо переміщених осіб, який розглядає терміни «вимушений мігрант» та «переміщена особа» як синоніми (Логвинова, 2019). Адже така диференціація є доволі умовною та не відображає ідентифікаційних ознак того чи іншого міграційного процесу.

Грунтуючись на власному розумінні сутності процесів внутрішньої вимушеної міграції, вважаємо, що поняття «вимушений мігрант» є родовим відносно поняття «внутрішньо переміщена особа», а термін «внутрішній вимушений мігрант» варто розглядати як тожонний, синонімічний.

Останнім часом дуже популярним у правничій періодиці є вживання терміну «екологічний мігрант» у тому числі й до осіб, які постраждали та змушені мігрувати внаслідок природних лих та техногенних катастроф. Наприклад, вітчизняні авторки Н. Гунько та О. Фесенко називають осіб, які постраждали від аварії на ЧАЕС, екологічними мігрантами. Остання дослідниця, до речі, однією із перших віднесла до категорії внутрішньо переміщених осіб тих, які постраждали від аварії на ЧАЕС (Гунько, 2011; Фесенко, 2016).

Використання назви «екологічний мігрант» відносно осіб, яких відносять до категорії внутрішньо переміщених, а тим більше, їх ототожнення, змушує нас звернутися й до характеристики та порівняльного аналізу цих термінів.

Загальноновизнаним вважається визначення екологічної міграції прийняте у 1996 році на конференції у Женеві. Згідно з ним, «екологічні мігранти» – це особи, які вимушені покинути місце свого постійного проживання і переміщуються в межах своєї країни або перетинають її межі внаслідок різкого погіршення стану довкілля або екологічних катастроф (Региональная конференция по рассмотрению вопросов беженцев, недобровольно перемещенных лиц, других форм недобровольных перемещений и возвращающихся лиц в странах СНГ и соответствующих соседних государствах, 1996).

За висновками вітчизняного дослідника В. Файфури, причинними факторами екологічної міграції є: 1) стихійний екологічний інцидент, який набув масштабів великого регіонального екологічного лиха; 2) техногенний екологічний інцидент; 3) погіршення екологічного середовища проживання, яке викликане нераціональним природокористуванням і непередуманою діяльністю людини; 4) зміни екологічної обстановки, не пов'язаної безпосередньо з діяльністю людини; 5) завчасне оповіщення населення про можливість природного катаклізму (Файфура, 2012).

Як бачимо, в основу екологічної міграції науковець закладає об'єктивні негативні фактори природного чи техногенного характеру та їх наслідки, що дозволяє характеризувати її як різновид вимушеної міграції.

Із такою думкою погоджується й В. Євтушенко, який зауважує, що найбільш часто в юридичній літературі екологічну міграцію визначають як різновид вимушеної міграції. Таке формулювання досить розповсюджене й на численних міжнародних форумах та конференціях, присвячених питанням удосконалення правового регулювання міжнародної міграції. Так, наприклад, у доповіді Глобальної комісії з міжнародної міграції надана характеристика екологічних мігрантів як людей, котрі були вимушені переселятися внаслідок екологічних катастроф. Учений формулює власне визначення терміна «екологічні мігранти» – особи, які змушені залишити місце свого постійного проживання через цілком виправдані побоювання спричинення шкоди здоров'ю внаслідок екологічної катастрофи, що мала місце, або внаслідок постійного погіршення екологічної обстановки». Окрім того, він виводить низку спільних характеристик вимушених мігрантів (біженців та вимушених переселенців) та екологічних мігрантів: причиною міграції є цілком виправдані побоювання за власне життя та здоров'я, а також життя та здоров'я членів родини; посилення соціальної напруги в місцях масової міграції (Євтушенко, 2009: 126).

Як вимушену міграцію населення за межі території проживання в результаті існуючої загрози життю та здоров'ю людей внаслідок екологічних лих, природних чи техногенних катастроф, характеризують екологічну міграцію Д. Булешев та Е. Костира (Євтушенко, 2016: 165).

Найбільш відоме визначення поняття «екологічний мігрант» розробив британський еколог Норман Майерс. У 1995 році ним було сформульовано такий термін: «Екологічні біженці – особи, які не можуть знаходитись у безпеці у своєму звичному місці проживання у зв'язку з екологічними факторами надзвичайного характеру такими як посуха, опустелювання, ерозія ґрунту, нестача води та зміни клімату, а також природними лихами, такими як циклони, шторми та повені». До широкого варіанту визначення, учений включив й такі фактори як промислові катастрофи, голод та епідемії (Євтушенко, 2016: 165).

Думку про більш складний характер факторів екологічної міграції, який не обмежується лише природними лихами та техногенними катастрофами, підтримує й В. Євтушенко. Він вказує, що не менш важливою категорією екологічних мігрантів є так звані «кліматичні біженці», які змушені змінювати місце постійного проживання внаслідок глобальних змін клімату, підвищення рівня світової температури, забруднення навколишнього середовища тощо (Євтушенко, 2016: 166).

Вітчизняний дослідник В. Патійчук відносить екологічних мігрантів до категорії біженців та вказує, що їх класично поділяють на три категорії: політичні, економічні та екологічні біженці (Патійчук, 2013).

Ми категорично не погоджуємось з такою точкою зору. З правової точки зору екологічні біженці не підпадають під традиційне визначення біженців, оскільки не є жертвами переслідування, а до факторів, які можуть бути підставою для надання статусу біженця екологічні катастрофи не відносяться. Відтак екологічні біженці не підпадають під визначення подане в Міжнародній Конвенції про статус біженців та Протоколі до неї та Законі України «Про біженців». Екологічні біженці не можуть розраховувати на надання їм відповідного правового та соціального захисту, що впливає з правового статусу біженців.

Досить виважено, на нашу думку, позицію з цього питання показує й Г. Тимчик, яка зазначає, що у зв'язку із тим, що екологічні катастрофи призводять до тих же наслідків, що війна чи громадянські конфлікти, така категорія осіб потребує такого ж захисту, як і особи, які потерпають від переслідування. Тому можна дійти висновку, що екологічні біженці, які вимушені мігрувати із-за екологічного лиха, – це ті ж біженці, які вимушені залишати свою домівку з причин, визначених Міжнародною Конвенцією про статус біженців чи Законом України «Про біженців». Авторка не погоджується із тим, що сьогодення ситуація, коли екологічних біженців привносять до економічних мігрантів, є справедливою. Останні, на відміну від екологічних біженців, добровільно у пошуках кращого життя переїжджають в іншу державу, при цьому їх життю і здоров'ю не загрожує нічого. Саме тому екологічні біженці повинні користуватися тими ж правами та свободами, що й біженці, які підпадають під визначення Конвенції про статус біженців. Отже, виникає необхідність виділення екологічних біженців в окрему категорію вимушених мігрантів з відповідним наділенням їх правовим статусом (Тимчик, 2011).

Коментуючи цю наукову позицію, ми повною мірою підтримуємо думку про неможливість ототожнення економічних та екологічних мігрантів, оскільки причини їх переміщення різняться. Щодо необхідності визначення правового статусу екологічних мігрантів, то тут варто враховувати таку видову ознаку міграції, як напрямок міграційного потоку: якщо це вимушена міграція з екологічних причин всередині країни, то такі особи повністю підпадають під визначення внутрішньо переміщених. У випадку ж зовнішніх екологічних міграцій (коли йдеться про перетин міжнародно-визначених державних кордонів) правовий статус такої категорії осіб дійсно потребує правового визначення.

Висновки. Поняття внутрішньо переміщеної особи тісно пов'язане з поняттям біженця у міжнародному публічному та національному праві. Вони мають як ряд спільних рис, так і низку розбіжностей, однією з яких є відмінності причин, що змусили біженців та внутрішньо переміщених осіб мігрувати. Як у випадку з біженцями, так і у випадку з внутрішньо переміщеними особами мігрувати їх змушують негативні фактори. Однак у першому випадку такі фактори мають суб'єктивний характер та пов'язані з переслідуванням на ґрунті певної ідентичності (раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи) або політичних переконань, а в іншому – це причини об'єктивного характеру.

Під час формулювання законодавчої дефініції «внутрішньо переміщена особа» не випадково використовується саме слово «переміщення», оскільки воно більш чітко вказує на вимушений або примусовий характер таких дій. У свою чергу, слово «переселення» може розумітися як у позитивному сенсі (добровільні дії

по зміні постійного місця проживання, пов'язані з сімейними, економічними, фінансовими обставинами тощо), так і носити примусовий характер (депортація). Тому терміни «вимушений переселенець», «переміщенець», «внутрішньо переміщена особа» варто розглядати як тотожні за змістом та сутністю поняття.

Поняття «екологічний мігрант» є родовим відносно понять «внутрішній екологічний мігрант», «внутрішньо переміщена особа», оскільки охоплює міграційні потоки як внутрішнього, так і зовнішнього спрямування. У свою чергу, термін «внутрішньо переміщена особа» також є родовим відносно поняття «внутрішній екологічний мігрант», дефініцію якого можна визначити як – фізичну особу, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні і яка внаслідок об'єктивних негативних факторів природного або техногенного характеру змінила своє місце проживання у межах адміністративно-територіальних одиниць однієї країни без перетину міжнародно-визнаних державних кордонів та може набути відповідного правового статусу згідно із законодавством України.

Список використаних джерел:

1. Артюх Ю.І. Поняття і сутність соціального забезпечення вимушених переселенців. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2016. № 32. С. 77–84.
2. Близько 2,5 млн кримчан примусово отримали паспорти РФ – Україна при ООН. 2021. URL : <https://www.pravda.com.ua/news/2021/02/20/7284120/>.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і голов. редактор В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Голов. ред. В.Т. Бусел. Київ : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 2-ге вид. 926 с.
5. Гунько Н.В. Уроки Чорнобилю: екологічна міграція: соціально-демографічні наслідки чорнобильської катастрофи. *Науково-економічний та суспільно-політичний журнал «Демографія та соціальна економіка»*. Київ. № 2(16). 2011. С. 31–41.
6. Евтушенко В.И. Особенности статуса беженцев и вынужденных переселенцев и экологических мигрантов: сравнительно-правовой анализ. *Научные ведомости*. 2009. № 10(65). С. 125–130.
7. Евтушенко В.И. Экологическая миграция как составная часть системы защищенности человека и обеспечения экологической безопасности. *Экологическая безопасность*. 2016. № 6(115). С. 158–168.
8. Козинець І.Г. Про співвідношення понять «біженці» та «особи, переміщені всередині країни». *Держава і право*. 2009. Вип. 45. С. 213–219.
9. Концепція державної міграційної політики, схвалена Указом Президента України від 30 травня 2011 року № 622/2011.
10. Крахмальова К.О. Адміністративно-правове забезпечення статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні : дис. канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2017. 210 с.
11. Кхасраві О.З. Співвідношення понять «мігрант», «біженець», «переселенець», «внутрішньо переміщена особа». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. Вип. 20. С. 73–76.
12. Логвинова М.О. Внутрішньо переміщені особи як категорія вимушених мігрантів: поняття та ознаки. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2019. № 11. URL : <https://gi.journal.kspu.edu/index.php/gj/article/view/272>.
13. Малиха М.І. До проблеми сутності поняття «внутрішньо переміщені особи»: державна політика та регіональна практика. *Грані*. 2015. № 8. С. 6–11.
14. Міграція та мігранти. 2020. URL : <https://www.coe.int/uk/web/compass/migration>.
15. Науково-практичний коментар до статті 149 Кримінального кодексу України. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/КК004652>.
16. Павленко М.І. Біженці та переміщені особи. *Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2003. Т. 1 : А – В. 688 с.*
17. Патійчук В. Класифікація біженців у контексті сучасних міжнародних проблем. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2013. Т. 25-26. С. 213–218.
18. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України 3671-VI від 08.07.2011 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text>.
19. Про основні засади державної міграційної політики України : Проект Закону України № 6705 від 14.07.2010 р. Офіційний веб-портал. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=38313.
20. Проценко О.О. Образ внутрішньо переміщених осіб в медійному дискурсі: критичний дискурс-аналіз повідомлень ЗМІ. 2018. URL : <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/543287.pdf>.
21. Региональная конференция по рассмотрению вопросов беженцев, недобровольно перемещенных лиц, других форм недобровольных перемещений и возвращающихся лиц в странах СНГ и соответствующих соседних государствах: Женева, 30-31 мая 1996 г. / Пер. с англ. 41 с.
22. Сірант М.М. Біженці та внутрішньо переміщені особи: співвідношення понять. *Митна справа*. 2015. № 2(2.2). С. 154–159.
23. Стешенко В. Попередження злочинності мігрантів, біженців та шукачів притулку на території України. *Збірник наукових праць Харківського Центру з вивчення організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні*. 2003. № 7. С. 233–253.
24. Тимчик Г.С. Правові проблеми визначення правового статусу екологічних біженців. 2011. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/32619999.pdf>.

25. Турецька Я.П. Конституційно-процесуальний статус біженця, як вид правового статусу іноземця : дис. канд. юрид. наук : 12.00.02. Ужгород, 2019. 211 с.
26. Файфура В. Міграції населення в контексті екологічних викликів. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2012. Вип. 17. С. 44–48.
27. Фесенко О.А. Адміністративно-правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні : дис. канд. юрид. наук : 12.00.07; Класичний приватний інститут. Запоріжжя, 2016. 246 с.
28. Хилько В. Триває депортація громадян України з окупованого Криму – представник ООН. 2021. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/3212218-trivae-deportacia-gromadan-ukraini-z-okupovanogo-krimu-predstavnik-oon.html>.

References:

1. Artiukh Yu.I. (2016). Poniattia i sutnist sotsialnoho zabezpechennia vymushenykh pereselentsiv [The concept and essence of social security for internally displaced persons]. *Aktualni problemy prava: teoriia i praktyka*. № 32. pp. 77-84. [in Ukrainian].
2. Blyzko 2,5 mln krymchan prymusovo otrymaly pasporty RF – Ukraina pry OON [About 2.5 million Crimeans were forcibly granted Russian-Ukrainian passports by the United Nations]. 2021. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/02/20/7284120/>. [in Ukrainian].
3. Busel V.T. (red.). (2004). Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. K.; Irpin: VTF «Perun», 2004. 1440 p. [in Ukrainian].
4. Busel V.T. (red.). (2005). Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. K.; Irpin: VTF «Perun». 2-he vyd. 926 p. [in Ukrainian].
5. Hunko N.V. (2011). Uroky Chornobyliu: ekolohichna mihratsiia: sotsialno-demohrafichni naslidky chornobylskoi katastrofy [Lessons from Chernobyl: ecological migration: socio-demographic consequences of the Chernobyl disaster]. *Naukovo-ekonomichnyi ta suspilno-politychnyi zhurnal «Demohrafiia ta sotsialna ekonomika»*. K. № 2(16). pp. 31–41. [in Ukrainian].
6. Evtushenko V.I. (2009). Osobennosti statusa bezhentsiv i vyznuzhennykh pereselentsev i ekologicheskikh migrantov: sravnitelno-pravovoi analiz [Features of the status of refugees and internally displaced persons and environmental migrants: a comparative legal analysis]. *Nauchnye vedomosti*. № 10 (65). pp. 125-130. [in Russian].
7. Evtushenko V.I. (2016). Ekologicheskaiia migratsiia kak sostavnaia chast systemy zashchishchennosti cheloveka i obespecheniia ekologicheskoi bezopasnosti [Ecological migration as an integral part of the system of human security and environmental security]. *Ekologicheskaiia bezopasnost*. № 6 (115). pp. 158-168. [in Russian].
8. Kozynets I.H. (2009). Pro spivvidnoshennia poniat «bizhentsi» ta «osoby, peremishcheni vseredyni krainy» [On the relationship between the concepts of "refugees" and "internally displaced persons"]. *Derzhava i pravo*. Vyp. 45. pp. 213-219. [in Ukrainian].
9. Kontseptsiiia derzhavnoi mihratsiinoi polityky, skhvalena Ukazom Prezydenta Ukrainy [The concept of state migration policy, approved by the Decree of the President of Ukraine] vid 30 travnia 2011 roku № 622/2011. [in Ukrainian].
10. Krakhmalova K.O. (2017). Administratyvno-pravove zabezpechennia statusu vnutrishno peremishchenykh osib v Ukrainy [Administrative and legal support of the status of internally displaced persons in Ukraine]: dys. kand. yuryd. nauk: 12.00.07. Kyiv. 210 p. [in Ukrainian].
11. Kkhasravi O.Z. (2016). Spivvidnoshennia poniat «mihrant», «bizhents», «pereselenets», «vnutrishno peremishchena osoba» [Correlation of the concepts "migrant", "refugee", "immigrant", "internally displaced person"]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Vyp. 20. S. 73-76. [in Ukrainian].
12. Lohvynova M.O. (2019). Vnutrishno peremishcheni osoby yak katehoriia vymushenykh mihrantiv: poniattia ta oznaky [Internally displaced persons as a category of forced migrants: concepts and features]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu*. № 11. URL: <https://gj.journal.kspu.edu/index.php/gj/article/view/272>. [in Ukrainian].
13. Malykha M.I. (2015). Do problemy sutnosti poniattia «vnutrishno peremishcheni osoby»: derzhavna polityka ta rehionalna praktyka [To the problem of the essence of the concept of "internally displaced persons": state policy and regional practice]. *Hrani*. № 8. pp. 6-11. [in Ukrainian].
14. Mihratsiia ta mihranty [Migration and migrants]. 2020. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/migration>. [in Ukrainian].
15. Naukovo-praktychnyi komentar do statti 149 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Scientific and practical commentary on Article 149 of the Criminal Code of Ukraine]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KK004652>. [in Ukrainian].
16. Pavlenko M.I. (2003). Bizhentsi ta peremishcheni osoby [Refugees and displaced persons]. *Entsyklopediia istorii Ukrainy : u 10 t. / redkol.: V.A. Smolii (holova) ta in. ; Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. K. : Naukova dumka, 2003. T. 1 : A – V. 688 p.* [in Ukrainian].
17. Patiichuk V. (2013). Klasyfikatsiia bizhentsiv u konteksti suchasnykh mizhnarodnykh problem [Classification of refugees in the context of contemporary international problems]. *Istoryko-politychni problemy suchasnoho svitu*. T. 25-26. pp. 213-218. [in Ukrainian].
18. Pro bizhentsiv ta osib, yaki potrebuti dodatkovoho abo tymchasovoho zakhystu [On refugees and persons in need of additional or temporary protection]: Zakon Ukrainy 3671-VI vid 08.07.2011 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text>. [in Ukrainian].
19. Pro osnovni zasady derzhavnoi mihratsiinoi polityky Ukrainy [On the basic principles of the state migration policy of Ukraine]: Proekt Zakonu Ukrainy № 6705 vid 14.07.2010 r. Ofitsiyni veb-portal. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=38313. [in Ukrainian].

20. Protsenko O.O. (2018). Obraz vnutrishno peremishchenykh osib v mediinomu dyskursi: krytychnyi dyskurs-analiz povidomlen ZMI [The image of internally displaced persons in media discourse: a critical discourse analysis of media reports]. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/543287.pdf>. [in Ukrainian].
21. Regionalnaia konferentciia po rassmotreniiu voprosov bezhentsev, nedobrovolno peremeshchennykh litc, drugikh form nedobrovolnykh peremeshchenii i vozvrashchaiushchikhsia litc v stranakh SNG i sootvetstvuiushchikh sosednikh gosudarstvakh [Regional conference to address the issues of refugees, involuntarily displaced persons, other forms of involuntary displacement and returnees in the CIS countries and relevant neighboring states]: Geneva, May 30-31, 1996 / Per. from English 41 p. [in Russian].
22. Sirant M.M. (2015). Bizhentsi ta vnutrishno peremishcheni osoby: spivvidnoshennia poniat [Refugees and internally displaced persons: the relationship between concepts]. *Mytna sprava*. № 2(2.2). pp. 154-159. [in Ukrainian].
23. Steshenko V. (2003). Poperedzhennia zlochynnosti mihrantiv, bizhentsiv ta shukachiv prytluku na terytorii Ukrainy [Crime prevention of migrants, refugees and asylum seekers in Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho Tsentru z vyvchennia orhanizovanoi zlochynnosti spilno z Amerykanskym Universytetom u Vashynhtoni*. № 7. pp. 233-253. [in Ukrainian].
24. Tymchyk H.S. (2011). Pravovi problemy vyznachennia pravovoho statusu ekolohichnykh bizhentsiv [Legal problems of determining the legal status of ecological refugees]. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32619999.pdf>. [in Ukrainian].
25. Turetska Ya.P. (2019). Konstytutsiino-protseusualnyi status bizhentsia, yak vyd pravovoho statusu inozemtsia [Constitutional-procedural status of a refugee as a type of legal status of a foreigner]. dys. kand. yuryd. nauk: 12.00.02. Uzhhorod. 211 p. [in Ukrainian].
26. Faifura V. (2012). Mihratsii naselennia v konteksti ekolohichnykh vyklykiv [Population migration in the context of environmental challenges]. *Rehionalni aspekty rozvytku produktyvnykh syl Ukrainy*. Vyp. 17. S. 44-48. [in Ukrainian].
27. Fesenko O.A. (2016). Administratyvno-pravovyi status vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini [Administrative and legal status of internally displaced persons in Ukraine]. dys. kand. yuryd. nauk: 12.00.07; Klasychnyi pryvatnyi instytut. Zaporizhzhia. 246 p. [in Ukrainian].
28. Khylo V. (2021). Tryvaie deportatsiia hromadian Ukrainy z okupovanoho Krymu – predstavnyk OON [Deportation of Ukrainian citizens from the occupied Crimea continues – UN representative]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/3212218-trivae-deportacia-gromadan-ukraini-z-okupovanogo-krymu-predstavnik-oon.html>. [in Ukrainian].